

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
факультет корекційної та соціальної педагогіки і психології
кафедра логопедії та спеціальних методик

Дипломна робота
магістра

з теми: **«КОРЕКЦІЯ НЕГАТИВНИХ ЕМОЦІЙНИХ ПЕРЕЖИВАНЬ У
ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З ПОРУШЕННЯМИ
МОВЛЕННЯ»**

Виконала студентка 2 курсу, групи KorLb1–M18z
спеціальності 016 Спеціальна освіта
"Логопедія. Спеціальна психологія"

Чагор Людмила Ігорівна

Керівник:

Бєлова О.Б., кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри логопедії та
спеціальних методик

Рецензент:

м. Кам'янець-Подільський – 2019р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ЕМОЦІЙНИХ ПЕРЕЖИВАНЬ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ.....	6
1.1 Емоційні переживання – як предмет наукового пізнання.....	6
1.2 Закономірності розвитку емоцій у дітей молодшого шкільного віку з типовим психофізичним розвитком.....	16
1.3 Особливості емоційних переживань у дітей молодшого шкільного віку з порушеннями мовленнєвого розвитку	22
РОЗДІЛ 2. ВИВЧЕННЯ ЕМОЦІЙНИХ ПЕРЕЖИВАНЬ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	28
2.1 Методики дослідження емоційних переживань.....	28
2.2 Аналіз матеріалів дослідження.....	33
РОЗДІЛ 3. ПОДОЛАННЯ ЕМОЦІЙНИХ ПОРУШЕНЬ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ	43
3.1. Зміст навчально-корекційної роботи	43
3.2. Методика подолання емоційних негативних переживань	53
3.3. Аналіз результатів формувального навчання.....	64
ВИСНОВКИ.....	75
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	78
ДОДАТКИ.....	84

ВСТУП

Актуальність теми. Емоційний розвиток дитини – вагома складова її нервово-психічного здоров'я та розвитку мовлення. Емоційна сфера запускає всі пізнавальні процеси і керує ними, формується у кожного індивідуально та викликає різні реакції. Становлення емоційної сфери залежить від впливів зовнішнього світу та відображає внутрішній стан особистості. Порушення мовленнєвого розвитку у дітей здатне впливати і на розвиток емоційної сфери. Це призводить до тяжких внутрішніх переживань та ускладнень у взаємостосунках між оточуючими.

Формування та функціонування емоційної сфери розглядалось у різних галузях науки, зокрема, нейропсихології (П. Анохін, Я. Крушельницька, О. Лурія, І. Павлов, П. Сімонов, Є. Хомська та ін.), педагогіці (П. Блонський, Л. Виготський, Б. Додонов, К. Ушинський та ін.), психології (В. Вилюнас, К. Ізард, С. Рубинштейн та ін.), дитячій педагогіці та психології у дітей з типовим психофізичним розвитком (Г. Люблінська, П. М'ясоїд, Р. Павелків, А. Реан та ін.) та в межах вивчення психічних процесів та мовленнєвих функцій у дітей з порушеннями мовлення (О. Бєлова, Н. Гаврилова, С. Конопляста, Н. Пахомова, Т. Сак, Є. Соботович, В. Тарасун та ін.).

Більшість науковців, які вивчали емоційні та пізнавальні процеси у дітей з порушеннями мовлення (О. Бєлова, Н. Гаврилова, С. Конопляста, Є. Соботович, В. Тарасун, М. Шеремет та ін.) зазначали, що емоційна сфера таких дітей тісно пов'язана з розвитком мовлення. При порушеннях мовленнєвого розвитку можуть виникати: невпевненість у собі або висока самовпевненість, нестриманість, замкнутість, дратівливість тощо. Така особливість поведінки призводить до сильних емоційних переживань, з якими дитина не завжди може самостійно справитися.

Окреслені проблеми обумовлюють актуальність здійснення дослідження на тему **«Корекція негативних емоційних переживань у дітей молодшого шкільного віку з порушеннями мовлення»**.

Мета дослідження – розробити та апробувати методи навчально-корекційної роботи спрямовані на корекцію негативних емоційних переживань у дітей молодшого шкільного віку з порушеннями мовленнєвого розвитку. Відповідно до мети визначено **завдання дослідження**:

1. Здійснити аналіз наукових джерел з зазначеної проблеми та визначити, особливості наявності емоційних переживань у дітей молодшого шкільного віку з типовим психофізичним розвитком та з порушеннями мовлення.

2. Визначити методи діагностики та експериментально дослідити особливості розвитку емоційних переживань у дітей молодшого шкільного віку з порушеннями мовлення.

3. Визначити методи формування позитивних емоцій у дітей молодшого шкільного віку з порушеннями мовленнєвого розвитку. Експериментально перевірити ефективність проведеної навчально-корекційної роботи.

Об'єкт дослідження – процес формування позитивних емоційних переживань у дітей молодшого шкільного віку з порушеннями мовленнєвого розвитку.

Предмет дослідження – особливості формування позитивних емоційних переживань у молодших школярів з порушеннями мовленнєвого розвитку.

Методи дослідження: – *теоретичні*: вивчення та порівняльний аналіз вітчизняних та зарубіжних джерел з проблеми дослідження для визначення теоретичних засад і основних підходів щодо визначення сутності емоційної сфери, її діагностики та корекції негативних переживань;

– *емпіричні*: дослідження емоцій у дітей молодшого шкільного віку: модернізована малюноква методика «Подорож у часі» для вивчення тривожності, конфліктності, завищеної самооцінки, ворожості та агресії;

кольорова методика С. Валієвої «Потяг»; констатувальний та формувальний експеримент;

– *методи математичної статистики*: кількісний та якісний аналіз одержаних під час експерименту емпіричних даних; на констатувальному етапі – t – критерій Стьюдента; після формувального експерименту – коефіцієнт рангової кореляції Спірмена.

Теоретичне значення. Розширено поняття "емоційні переживання", охарактеризовано властивості емоційних переживань у дітей молодшого шкільного віку, подано порівняльний аналіз емоційних переживань у дітей молодшого шкільного віку з типовим психофізичним розвитком та з ПМР.

Практичне значення результатів дослідження полягає в апробації психологічного інструментарію діагностики особливостей проявів емоційних переживань у дітей молодшого шкільного віку. Наукові результати дослідження були здійснені на базі Чернівецьких загальноосвітніх шкіл I – III ступенів № 30 та ЗОШ № 3.

Апробація матеріалів дослідження була висвітлена у наукових публікаціях: «Особливості негативних емоційних переживань у дітей молодшого шкільного віку з типовим та порушеннями мовленнєвого розвитку».

Структура наукової роботи. Наукова робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (74 найменувань), додатків (7 сторінок). У роботі вміщено 10 таблиць, 12 графіків, 2 рисунка. Загальний обсяг наукової роботи – 90 сторінок, з них 77 сторінок – основного тексту.

ВИСНОВКИ

Узагальнення результатів проведеного нами теоретичного та експериментального дослідження дали змогу сформулювати наступні висновки:

1. Встановлено що емоції – це внутрішні зміни особистості, які виникають під впливом різних подразників, мотивуючих факторів, дій, впливу зовнішнього середовища; тісно взаємодіють з пізнавальною сферою; виконують функції оцінки та спонукання; поділяються на стенічні та астенічні, позитивні та негативні; виникають під впливом різноманітних переживань, які впливають на стан особистості.

З'ясовано, що емоції у житті молодшого школяра відіграють важливу роль у розумінні навколишнього світу, вони є головним механізмом внутрішньої регуляції психічної діяльності та поведінки, яка направлена на задоволення власних потреб; розвиток емоцій відбувається під впливом ігрової та навчальної діяльності; переживання у дітей молодшого шкільного віку без мовленнєвих патологій не стабільні, часто залежать від впливу навколишнього середовища.

Визначено, що діти з порушеннями мовлення переживають негативні стани, які регулюються завдяки усвідомленню. Чим складніший стан тривожності, конфліктності, завищеної самооцінки, ворожості та агресії, тим важче його усвідомлювати. Дитина не завжди може самотійно їх подолати, тому їй необхідне спільне навчання, допомога дорослих.

2. Для дослідження негативних переживань: тривожності, конфліктності, завищеної самооцінки, ворожості та агресії, було визначено дві групи методів – модернізована малюнкова методика «Подорож у часі» та кольорова методика С. Валієвої «Потяг».

Виявлено, що всім дітям молодшого шкільного віку притаманні емоційні переживання. Але у дітей з порушенням мовлення емоційні негативні переживання такі як тривожність, конфліктність, занижена самооцінка, ворожість та агресія відповідали середньому та високому рівню. Що впливало не тільки на взаємини між оточуючими, але й на самопочуття самих дітей.

Узагальнені показники дослідження за середніми розрахунками вказували, що низький рівень емоційних переживань найбільше відчують учні з типовим психофізичним розвитком (20%) ніж учні з порушеннями мовлення (12). Середній рівень спостерігається у більшості учнів двох груп (42% – у дітей з порушеннями мовлення і 36% – в учнів без мовленнєвих патологій). Високий рівень найбільше притаманний молодшим школярам з порушеннями мовлення (46%) і трохи менше у дітей з типовим психофізичним розвитком (44%).

Такі результати доводять, що діти з порушеннями мовлення не вміють контролювати свої емоційні прояви, внутрішні переживання (завищена чутливість до сприйняття оточуючої інформації), які впливають на їх загальну поведінку як в сім'ї так і в колективі. Їм важко пояснити свої переживання вербальними засобами спілкування, тому плач, капризи, гнів, агресивні спалахи є єдиним джерелом донесення до оточуючих своїх почуттів. У свою чергу, діти без порушень мовлення адекватно розв'язують конфліктні ситуації, завжди спілкуються і пояснюють власні дії, що зменшує напругу у колективі Вони намагаються прийняти у спорі адекватні рішення для його завершення, не зациклюються на проблемах

3. Визначено етапи формувального експерименту, обґрунтовано головну ідею навчально-корекційної методики, сформовані психолого-педагогічні принципи, завдання, цілі, шляхи їх виконання, розроблені форми, поетапність та зміст корекційного впливу, підхід, методи та прийоми щодо запобігання негативних переживань у молодших школярів з порушеннями

мовленнєвим розвитком. Сформована навчально-корекційна система, яка допомогла на індивідуальному, груповому підходах сформувати в дітей уміння розуміти емоції та почуття власні інших людей; під час критичних ситуацій створювати нові моделі поведінки, які б не суперечили загальним нормам поведінки в суспільстві.

Аналіз результатів формувального експерименту засвідчив, що після проведення початково-корекційної роботи у молодших школярів з ПМР експериментальної групи рівень негативних переживань значно зменшився, простежувалася тенденція збільшення низького (29% – після формувального експерименту, 0,4% – до формувального експерименту) та середнього (62% – після формувального експерименту, 67,6% – до формувального експерименту) рівнів, і навпаки, суттєво зменшилася кількість учнів з високим рівнем агресії (9% – після формувального експерименту, 32% – до формувального експерименту).

Аналіз якісних і кількісних результатів дослідження та статистичних підтверджень засвідчив, що проведена навчально-розвивальна робота в ЕГ знизила рівень негативних емоційних переживань в молодших школярів з порушеннями мовлення до низького та середнього рівнів.

Визначено, що емоційні переживання в молодших школярів з порушеннями мовлення в експериментальній групі не зникли зовсім, вони трансформувались в більш сприятливі форми, які, з одного боку не травмують внутрішній стан дитини і, з іншого, не принижують близьких їй людей. Загалом учні навчилися адекватно сприймати все, аналізувати та відповідно реагувати під час критичних життєвих ситуацій.

4. Проведене дослідження не вичерпує усіх питань окресленої проблеми. Перспективою є вивчення емоційних переживань у дітей з фонетичним недорозвиненням мовлення, фонетико-фонематичним недорозвиненням мовлення; а також з урахування мовленнєвого дизонтогенезу (з дизартрією, ринологією, алалією та ін.).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Белинская Е. Б. Сказочные тренинги для дошкольников и младших школьников. СПб : Речь, 2006. 125 с.
2. Белкин А. С. Основы возрастной педагогики. Москва : Академия, 2000. 192 с.
3. Берковиц Л. Агрессия: причины, последствия и контроль. СПб : Прайм-Еврознак. 2002. 510 с.
4. Бех І. Д. Виховання особистості. *Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади: Навч.-метод, посібник*. Київ : Либідь, 2003. 344 с.
5. Белова О. Б. Подолання підвищеного рівня агресії у дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку: моногр. Кам'янець-Подільський : ПП Медобори 2006, 2018. 280 с.
6. Белова.О.Б. Діагностика та корекція агресії у дітей молодшого шкільного віку з порушеннями мовлення: Монографія. Кам'янець-Подільський: ПП Медобори 2006, 2017. 234 с.
7. Белова.О.Б. Подолання підвищеного рівня агресії у дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку: Навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський: Медобори 2006, 2018. 98 с.
8. Божович Л. И. Личность и её формирование в детском возрасте. Москва : Просвещение, 1968. 464 с.
9. Бондар В. І., Синьов В. М. Дефектологічний словник. Київ : МП Леся, 2011. 528с.
10. Боришевский М. И. Развитие саморегуляции поведения школьников : автореф. дис. ... НИИ общей и пед. психологии АПН СССР. М., 1990. 72 с.
11. Бурлачук Л. Ф. Основы психотерапии. Київ: Ника-Центр, 1999. 320 с.

12. Варій М. Й. Загальна психологія: навч. посіб. 2-ге вид. Київ, 2007. 968 с.
13. Василюк Ф. Е. Психология переживания. Москва : Моск. ун-та, 1984. 200 с.
14. Вачков И. В. Основы технологии группового тренинга. Москва : Ось-89, 1999. 204 с.
15. Вачков И. В. Сказкотерапия: развитие самосознания через психологическую сказку. Москва : Ось-89, 2001. 144 с.
16. Вилюнаса В. К., Гиппенрейтер Ю. Б.. Психология эмоций. Тексты. Москва: Моск. ун-та, 1984. 288 с.
17. Выготский Л. С. Развитие личности и мировоззрения ребенка. Москва : Просвещение, 1992. С. 60–170.
18. Гаврилова Н. С. Порухення фонетичного боку мовлення у дітей : монографія. Кам'янець-Подільський : Друк-Сервіс, 2011. 200 с.
19. Гаврилова Н. С. Суб'єктивний погляд на природу емоцій та їх роль у особистісному розвитку людини. Зб. наук. праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Кам'янець-Подільський : ПП Медобори – 2006, 2011. Вип. XVI. С. 197–205.
20. Гингер С. Гештальт-терапия контакта. СПб : Специальная литература, 2001. 288 с.
21. Гумовська Л. М. Розвиток соціально-емоційної сфери дошкільників. Харків: Основа, 2001. 218 с.
22. Дилео Д. Детский рисунок: диагностика и интерпретация. Москва : ЭКСМО-Пресс, 2001. 272 с.
23. Долгова А. Г. Агрессия у детей младшего школьного возраста. Диагностика и коррекция. Москва : Генезис, 2009. 216 с.
24. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія : навч. Посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 360с.

25. Ермакова И. И. Коррекция речи и голоса у детей и подростков : Москва : Просвещение, 1996. 143 с.
26. Ермолаева О. Ю. Математическая статистика для психологов. Москва : Флинта, 2003. 336 с.
27. Євтушенко І. В. Використання казок в роботі психолога. Київ. : Марич, 2011. 96 с.
28. Заброцький М. М. Вікова психологія. Київ : МАУП, 1998. 92 с.
29. Изард К. Е Психология эмоций. СПб.: Питер, 2000, 464 с.
30. Ильин Е. П. Эмоции и чувства. СПб: Питер, 2001, 752 с.
31. Калягин В. А. Психология лиц с нарушениями речи. СПб : КАРО, 2007. 544 с.
32. Кириленко Т. С Психологія: емоційна сфера особистості. Київ : Либідь, 2007. 256 с.
33. Конопляста С. Ю., Сак Т. В. Логопсихологія. Київ : Знання, 2010. 293 с.
34. Костюк Г. С. Вікова психологія. К. : Радянська школа, 1976. 270 с.
35. Лафренье П. Эмоциональное развитие детей и подростков. СПб : пройм-ЕВРОЗНАК, 2004. 256 с.
36. Левитов Н. Д. Фрустрация как один из видов психических состояний. *Вопросы психологи.* 1967. № 6. С. 118–129.
37. Ленів З. Діагностика усного мовлення старших дошкільників засобами арт-терапії. Посібник. Київ : Спадщина, 2011. 64 с.
38. Леонтьев А. Н. О диагностических методах психологического исследования школьников. *Советская педагогика.* 1968 .№7. С. 65–77.
39. Липа В. А. Психологические основы педагогической коррекции. Славянск : Моторин Б. И., 2012. 386 с.
40. Літковська О. В. 100 притч для тих, хто вчить, і тих, хто вчиться. Київ: Шк. світ, 2012. 224 с.
41. Лурия А. Р. Внимание и память. Москва : Просвещение, 1975. 260 с.
42. Люблінська Г.О. Дитяча психологія: навч. посіб. Київ, 1974. 210с.

43. М'ясоїд П. А. Загальна психологія. Київ : Вища шк., 2004. 477 с.
44. Максименко С.Д. Загальна психологія. Вінниця, 2014, 704 с.
45. Максимова Н. Ю. Основи дитячої патопсихології. Київ : Перун, 1996. 464 с.
46. Матюхина М. В. Психология младшего школьника. Москва : Просвещение, 1976. 207 с.
47. Мухина В. С. Возрастная психология: феноменология развития, детство, отрочество. Москва : Академия, 2000. 456 с.
48. Немов Р. С. Психология. Психодиагностика. Введение в научное психологическое исследование с элементами математической статистики.: учебник для студ. высш. пед. учеб. заведений : в 3 кн. Москва : ВЛАДОС, 2001. 640 с.
49. Нужнова С. В. Применение статистических методов в психологии – педагогических исследованиях. Троицк :Троицкий филиал ГОУ ВПО «ЧелГУ», 2005. 120 с.
50. Оклендер В. Окна в мир ребенка : руководство по детской психотерапии. Москва : Класс, 1997. 336 с.
51. Омельченко Я. М. Корекція тривожних станів молодших школярів засобами кататимно-імагінативної психотерапії : автореф. дис. ... канд. психол. наук Київ, 2006. 20 с.
52. Осипова А. А. Общая психокоррекция. Москва : Сфера, 2000. 512 с.
53. Павелків Р. В. Вікова психологія. Київ : Кондор, 2011. 470 с.
54. Перре М., Бауманн У. Клиническая психология. СПб : Питер, 2002. 1312 с.
55. Подарки феи: развивающая сказкотерапия для дошкольников. СПб : Речь, 2006. 96 с.
56. Портман Р. Ігри, що запобігають агресії: інтерактивні ігри. Львів : Свічадо, 2010. 112с.
57. Райгородский Д. Я. Практическая психодиагностика. Методики и тесты. – Самара : БАХРА-М, 2001. 672 с.

58. Римская Р., Римский С. Практическая психология в тестах, или Как научиться понимать себя и других. Москва. : АСТ-ПРЕСС, 1999. 376 с.
59. Рогов Е. И. Настольная книга практического психолога. Москва : ВЛАДОС, 1999. 480 с.
60. Романов А. А. Игротерапия: как преодолеть агрессивность у детей : диагностические и коррекционные методики. Москва : Школьная Пресса, 2003. 48 с.
61. Романова Е. С. Графические методы в психологии. Москва. : Дидакт, 1991. 256 с.
62. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии: В. 2 т. Москва : Педагогика, 1989. Т.1 488 с.
63. Савчин М. В. Вікова психологія : навч. Посібник. Київ : Академвидав, 2005. 360 с.
64. Семаго Н. Я. Проблемные дети: основы диагностической и коррекционной работы психолога. Москва : АРКТИ, 2000. 208 с.
65. Семенович А. В. Нейропсихологическая диагностика и коррекция в детском возрасте. Москва. : Академия, 2002. 232 с.
66. Сергеевкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П., Пасека О. В. Загальна психологія : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 296 с.
67. Тарасун В. В. Логодидактика: навч. посібник. Київ, 2004. 348 с.
68. Тренинг по сказкотерапии. СПб. : Речь. 2006. 176 с.
69. Трофімов Ю. Л., Рибалка В. В., Гончарук П. А. Психологія: підручник 5-те вид., стереотип. – Київ, 2005. 560с.
70. Трошин О. В., Жулина Е. В. Логопсихология: учеб. Пособие. Москва, 2005. 256 с.
71. Фурманов И. А. Детская агрессивность: психодиагностика и коррекция. Минск : Ильин В. П., 1996. 199 с.
72. Хомская Е. Д. Нейропсихология. СПб. : Питер, 2005. 496 с.

- 73.Худик В. А. Психологическая диагностика детского развития: методы исследования. иїв. : Освіта, 1992. 220 с.
- 74.Шеремет М. К.. Логопедія. Київ : Слово, 2010. 672 с.